

TARPUKARIO MOTERIS

POLITIKA:
*MOTERIŠKAS
SOLIDARUMAS*

KULTŪRA:
*DRAŠA SVARBIAU
UŽ TALENTĄ*

ŠVIETIMAS:
*MOTERYS GRINDŽIA
KELIĄ*

**KOVOJE
UŽ LYČIŲ LYGYBĘ!**

IEVA MARTINKUTĖ, GEORGIJUS NEVEROVSKIS, AUGUSTINA KIZELYTĖ

Piliečiai ir pilietės: moterų politinis kelias tarpukario spaudoje

Georgijus Neverovskis

Paskelbusi Nepriklausomybę Lietuvos taryba 1918 m. priėmė Laikinosios Konstitucijos pamatinius dėsnius, kuriuose oficialiai paskelbė visų piliečių lygybę prieš įstatymą. Nors šiame teisės akte moterų balsavimo teisė nėra minima, 22 straipsnis teigia: „Visi Valstybės piliečiai, vis tiek kurios būtų lyties, tautybės, tikybos ir luomo, yra lygūs prieš įstatymus. Luomų privilegijų nėra.“

Po metų priimtas Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymas galutinai įtvirtino moterų teisę balsuoti, o po pirmųjų demokratinių rinkimų 1920 m. Steigiamajame Seime jau dirbo moterys. Nors lygių politinių teisių priėmimas Konstitucijoje tuo metu lenkė dalį Vakarų Europos, de jure formalumai nereiškė lygaus matomumo spaudoje. Moters, kaip valstybės gyvenimo dalyvės, įvaizdis laikraščiuose ir žurnaluose buvo nevienodas.

Šis skirtumas išryškėja tarpusavyje lyginant valdžios dienraščius „Lietuvos aidas“ (1917-1918, 1928-1940) ir „Lietuva“ (1918-1928), katalikių žurnalą „Moteris“ bei kiek vėliau atsiradusį modernųjį - „Moteris ir pasaulis“. Tarpukario spauda sudaro nuoseklių pasakojimą, kaip visuomenės akyse atrodo moters kelias į politiką.

Ankstyvosios lygybės užuominos

1920 m., artėjant rinkimams, „Lietuvoje“ su raginiu balsuoti atsakingai į skaitytojus jau kreipiamasi „Vyrai ir moters!“ Ten pat skelbiamas ir valstybės prezidento bei ministro pirmininko atsisaukimas į rinkėjus, kuriame pabrėžiama lyčių lygybė. „Įsidėmėkite: pirmą kartą Lietuvoje įgijo moteriškę lygių politikos teisių su vyrais. Tai pasirodys daugeliui neįprastas daktas, kad moteriškę sulyginta su vyru. Kad nebebūtų jokių prietarų! Vyrai ir moters yra tos pat Dievo dvasios pakvėpti, todėl ir jų teisė ir jų pareiga yra lygios rūpinimos tėvynės likimu“, - rašoma dienraštyje („Lietuva“, 1920.04.15, p. 1).

Kaip būdinga tarpukariui, spaudoje aiškiai propaguojama patriotiško idėja. Atsisaukimas šiuo atveju reiškia, kad balsavimas - pareiga, kylanti iš to, jog moterys yra vienodai atsakingos už valstybę. Nors moterų teisės grindžiamos konstitucine tvarka ir yra ginamos, jų pajėgumas lygiuotis su vyrais įvairiose valstybės gyvenimo srityse vėliau kvestionuojamas daugelyje tarpukario spaudos tekstų.

Moteriška pareiga

Katalikių žurnalas „Moteris“, pradėtas leisti dar 1920 m., moters politinį vaidmenį taip pat aiškina per tautos ir šeimos prizmę. 1929-ųjų leidinio pirmame puslapyje cituojami daktarės Emanuėlės Meyer žodžiai: „Tautos kultūra matuojama laisve ir teisėmis, kurias turi moteris“ („Moteris“, 1929, Nr. 11, p. 1). Tačiau vos atsivertus kitus žurnalo puslapius, moters laisvės ir teisės jau matuojamos „moteriškos karo prievolės“ atlikimu - vaikų gimdymu ir auklėjimu. Straipsnyje „Motinystė“ Anelė Gustaitytė-Šalčiuvienė rašo: „Kiekviena moteris, kaip žmogus, gali reikalauti sau tik tiek pagarbos, kiek ji jos užsitarnavusi, bet kartą ji jau motina, tai tuo jau viskas pasakyta“ („Moteris“, 1930, Nr. 5, p. 1-3).

Vis dėlto autorė, lygindama vyro ir moters pareigas tautai, pabrėžia, kad visuomenė į motinystės iššūkius žiūri pro pirštus. Savo publikacijoje ji siekia pritraukti dėmesį į moterų sunkų darbą, jų sveikatą, orumą, gerovę ir nuopelnus valstybei. Taigi kaip labai mes turime būti dėkingi mūsų motinoms už

tai, kad dabar turime Nepriklausomą savo Tėvynę. Ir dabar mūsų lietuvės motinos duoda Lietuvai tokius sūnus, kurie sugeba apginti it išlaikyti Nepriklausomą Lietuvą“, - teigia A. Gustaitytė-Šalčiuvienė.

Nors daugelis temų, kuriomis plačiai diskutuojama žurnalo „Moteris“ puslapiuose, yra politiniai klausimai, pats žodis „politika“ beveik neminimas. Vietoje jo vartojama formuluotė „visuomeninis darbas“, kuri tarytum sušvelnina politinį krūvį ir daro jį priimtinesnį katalikiškai auditorijai.

Moterys pirmtakės

1932 m. birželio „Moters“ numeryje pasirodė interviu su Marijampolės apygardos teismo teisėja Elena Jackevičaite. Pati pašnekovė, būdama viena pirmųjų šios profesijos atstovių visoje Europoje, akcentuoja: „Esu pirma ir vienintelė moteris teisėja“ („Moteris“, 1932, Nr. 6, p. 10-11).

Toliau interviu kalbama ne tik apie Lietuvos pažangumą pasaulio teismų atžvilgiu, bet ir apie tai, kaip pokalbininkė savo darbą derina su tradiciniu moteriškumu. Paklausta, ar teismo darbas nesukietina moters širdies, E. Jackevičaitė atsako: „Teisme mažą vietos sentimentalizmui, bet širdies jautrumą labai galima pritaikyti. Teismo darbas yra sulaužytų teisių atstatymas, kuris auklėja protą ir valią visuomenės narių santykiuose“.

Be pavienių moterų pirmtakių istorijų, spauda nušviečia ir kasdienės moterų viešąsias pareigas savivaldybių tarybose, laikinosiose valdžios komisijose, įvairių draugijų valdybose. Tarpukario kronikose viešinamos žinutės apie moteris savivaldybių nares Telšiuose, Šiauliuose, Kaune. Jos dalyvauja svarstant biudžetą, mokyklų tinklą, socialinės globos klausimus. Tokiose publikacijose jos retai vadinamos politikėmis - politinė veikla pridengiama buitės, labdaros ar bendro darbo sąvokomis.

Istoriniai Seimo rūmai / G. Neverovskio nuotr.

Motery atstovavimas Seime

Skaičiai rodo, kad moterų atstovavimas parlamente tarpukariu liko stabiliai žemas. Steigiamajame Seime per visą kadenciją iš viso dirbo aštuonios moterys - penkios jų dalyvavo pirmajame posėdyje, dar trys prisijungė vėliau, užimdamos atsistatydinusių kolegų vietas. Vėlesniuose parlamento šaukimuose moterų mandatų skaičius svyravo, bet neaugo.

I I-ąjį Seimą, kuriame buvo 78 nariai, buvo išrinktos trys moterys, tačiau per kadenciją iš viso dirbo keturios. II-ajame Seime, taip pat sudarytame iš 78 parlamentarų, moterų buvo trys, o III-iajame Seime, kurį sudarė 85 nariai, jų padaugėjo iki keturių. Tai buvo paskutinė parlamentinė sudėtis su moterimis atstovėmis.

Iki autoritarinio A. Smetonos režimo, nuo 1920 iki 1927 m., moterys Seime sudarė 3-5 proc. parlamentarų - akivaizdžią mažumą. Kadangi lietuvių parlamentarų skaičius vis tiek lenkė kai kurias Europos valstybes, valdžios spaudoje neproporcingo moterų atstovavimo klausimas buvo keliamas retai. Politikių vardai ir jų veikla Seime detaliau aprašoma specializuotuose leidiniuose ir moterų organizacijų tekstuose.

„Taip, kad nei vyriausybė, nei visuomenė, nei, pagaliau, redakcija neturi ir negali turėti kažin kokios atskiros nuomonės dėl moterų dalyvavimo būsimame seime. Konstitucija pripažįsta visiems, tiek moterims, tiek vyrams, lygias teises ir tuo jau viskas pasakoma.“

1936-ųjų rinkimai

Autoritarinio A. Smetonos režimo metais valstybės dienraštis „Lietuvos aidas“ ypatingą dėmesį skyrė 1936-ųjų rinkimų kampanijai, kurią nušviesdavo kasdien pasirodiančiose rubrikose. Prieš rinkimus leidinys išspausdino teisingumo ministro Stasio Šilingo pranešimą tautininkams, kuriame rašoma: „<...> ministeris paabejojo ar mūsų moterys yra tiek jau subrendusios, kad galėtų imtis tokios didelės atsakomybės ir atsispirti svetimoms įtakoms, kurios šiais laikais savo gudriais metodais gali palenkti ir tvirtai nusistačiusias asmenybes, nekalbant jau apie moteris“ („Lietuvos aidas“, 1936.05.20, p. 2).

Netrukus Lietuvos moterų taryba (LMT), vienijusi skirtingų srovių moterų organizacijas, kėlė „protesto balsą“ prieš

S. Šilingo pasisakymą. Straipsnyje „Moterų atstovavimas Seime. Išstatyta viena moters kandidatūra“ LMT sukritikavo ministro komentarą - anot organizacijos, moterų subrendimą liudija sunkus jų darbas visose visuomenės ir valstybės srityse, lygiavertis jų indėlis į Lietuvos istorijos kūrimą („Lietuvos aidas“, 1936.05.30, p. 1).

Dienraštis, siekdamas apsaugoti savo ir valdžios reputaciją, įterpė redaktoriaus pastabą, kurioje nurodė, kad S. Šilingo pareiškimas yra asmeninis ir nesutampa su tautos atstovybės nuomone. Toliau publikacijoje pristatoma vienintelė moteris kandidatė į Seimą - Šiaulių apskrities tarybos iškelta Eugenija Klupšienė. „Taip, kad nei vyriausybė, nei visuomenė, nei, pagaliau, redakcija neturi ir negali turėti kažin kokios atskiros nuomonės dėl moterų dalyvavimo būsimame seime. Konstitucija pripažįsta visiems, tiek moterims, tiek vyrams, lygias teises ir tuo jau viskas pasakoma“, - komentuoja redakcija.

Kiek vėliau „Lietuvos aidas“ minėtos kandidatės agitavimą aprašė straipsnyje „Moterys aktingai dalyvauja Seimo rinkimuose“. Jame rašoma: „Susirinkimas tatau konstatuodamas vienu balsu pareiškė pageidavimą varyti rinkikių moterų tarpe plačią propagandą, kad E. Klupšienė į Tautos Atstovybę išrinktų. Šie L. M. T. žygiai sukle Lietuvos moterų gyvą sąjūdį ir paragino nepasilikti abejingomis šiame labai opiaame tautos reikale“ („Lietuvos aidas“, 1936.06.04, p. 2).

Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos archyvai / I. Martinkutės nuotr.

Ir vis tik pačios rinkėjos publikacijoje aprašomos kaip aktyvios valstybės gyvenimo dalyvės, o jų politinio įsitraukimo teisės grindžiamos Konstitucija. Žinutėje, pasirodžiusioje po rinkimų, paryškinama, kad „moterys ėjo balsuoti nešinos ant rankų vaikus“, o patys rinkimai pritraukė apie 70 proc. balsavimo teisę turinčių piliečių. Nors „tauta savo pareigą atliko pavyzdinčiai“, IV-asis Seimas tapo pirmuoju parlamentu be moterų atstovių nuo nepriklausomybės paskelbimo („Lietuvos aidas“, 1936.06.11, p. 1).

Feministinės įžvalgos žurnale „Moteris ir pasaulis“

Trejus paskutinius tarpukario metus leistas žurnalas „Moteris ir pasaulis“ tapo pagrindiniu moterų atstovavimo kanalu, kuriame mėginta kalbėti organizacijų balsu. Jo turinį sudarė oficialūs Lietuvos moterų tarybos ir kitų organizacijų pranešimai, diskusijos apie moterų socialines problemas, įvairaus pobūdžio publikacijos.

Žurnalo redaktorės Pranciškos Pikčilingienės straipsnyje „Moterų darbo tikrovė“ analizuojama, kaip valdžios ekonominiai sprendimai pirmiausia smogia tarnautojoms moterims. Autorė paneigia lūkestį, kad netekusios darbo moterys grįžta į namus, atvirksčiai - jos susiranda kitą darbą. „Reikia pasakyti, kad mūsų viešojo nuomonė yra fenomeniška neįjautri tiems, kad ir dideliems socialiniams skauduliams, kurie tiesiai liečia

lietuves moteris“, - aiškina redaktorė („Moteris ir pasaulis“, 1939, Nr. 2, p. 1-2).

LMT dešimtmečio veiklos proga P. Pikčilingienė straipsnyje „Dešimtmečio vaga“ apžvelgia sėkmingas organizacijos veiklos kryptis: socialinį ir teisinį darbą, tarptautinius ryšius, moterų solidarumą. Autorė pabrėžia, kad lietuvės yra tautiškai ir pilietiškai subrendusios („Moteris ir pasaulis“, 1940, Nr. 2, p. 1-4).

Tam antrina vidaus reikalų ministro generolo Kazio Skučo kalba. „Mes dažnai minime mūsų vyrų drąsą, herojiškumą, jų didvyriškus darbus bei pasiaukojimą tėvynei, tautai, tačiau gal ne visada pakankamai įvertiname, kad tai yra mūsų lietuvių moters nuopelnas. Juk moteris - motina išugdė tokį charakterį, tokį karzygišką būdą, tokią tėvynės meilę ir įkvėpė pasiaukojimą, o pavyzdžių tam netenka atsidedus ieškoti, jų buvo daug ir netolimos praeities Lietuvos nepriklausomybės kovose - mūsų Tėvynės sūnų pasišventimas ir ryžtingumas atstatė kraštui laisvę, kuria dabar džiaugiamės visi“, - sakoma joje („Mo-

teris ir pasaulis“, 1940, Nr. 2, p. 4-5).

Moterų politinio kelio retrospektyva

Tarpukario spauda moterų politinį kelią ne tik fiksuoja, bet ir aktyviai formuoja. Nors teisiniai aktai gana anksti įtvirtina lyčių lygybę, laikraščiuose ir žurnaluose moteris retai vaizduojama kaip pilnavertė politinė veikėja. Moterų dalyvavimas valstybės gyvenime grindžiamas pareiga tautai, o jų politinis įsitraukimas pristatomas kaip patriotinė prievola, kylanti iš motinystės ir rūpesčio šeima. Tokia retorika moterų veiklą politiniame lauke įrėmina į tradicinius vaidmenis.

Tai rėmai, kuriuose tarpukario spauda leido moteriai žengti į politiką, ir rėmai, kurie varžė tolimesnį jų politinį kelią. Ankstyvas entuziazmas moterų teisių atžvilgiu užtikrino dalinį jų veiklos pripažinimą spaudoje, tačiau vėliau įsigaliojęs autoritarinis režimas sustiprino patriarchalinį tekstų toną. Nors

valdžios dienraščiai vis vien buvo linkę ginti moteris, per visą tarpukarį brendusios feministinės idėjos savo suklestėjimą patyrė būtent moterims skirtuose leidiniuose.

Žvelgiant iš šių dienų perspektyvos, tarpukaris parodo, kaip formaliai lygios teisės nereiškia lygaus matomumo spaudoje. Todėl šis laikotarpis yra kertinis ne tik moterų politinio atstovavimo kontekste, bet ir jo pateikimo žiniasklaidoje atžvilgiu. Šiandien pirmtakių nueitu keliu laisvai žengia daugybė moterų, o spauda jų veiklą siekia pateikti objektyviai.

Laisvės alėja / G. Neverovskio nuotr.

Istorikė Ingrida Jakubavičienė: buvo tikrai nemažai dalykų, dėl kurių moterims reikėjo pakovoti

Ieva Martinkutė

„Dar formuojant pirmąją Vyriausybę siūlyta maitinimo ministre skirti Feliciją Bortkevičienę - gerai žinomą visuomenės veikėją, tačiau dalis ministrų tam pasipriešino, teigdami, kad „mes nežinom daugiau kitos Vyriausybės, kur dirbtų moterys, ji čia tikrai rimtos Vyriausybės vardą gadins“, - taip apie tarpukariu moterų kovą tarp įgytų teisių ir vis dar nepajudinamų „stiklinių lubų“ pasakoja istorikė Ingrida Jakubavičienė.

- Kokie svarbiausi pokyčiai tarpukariu keitė moterų padėtį visuomenėje?

- Pirmiausia pokytis, kuris keitė visos Lietuvos gyvenimą, tai, aišku, pats nepriklausomybės paskelbimas. Visiškai nauja gyvenimo kokybė atsiranda, kai gyveni nepriklausomoje valstybėje, kurioje tautiniu pagrindu. Lietuviai pagaliau vėl atkūrė Lietuvą ir toliau nusprendė kurti nacionalinę valstybę.

Moterų lyčių lygybės klausimui labai svarbu tai, kad jau 1919 metų Laikinojoje Konstitucijoje pirmą kartą atsirado teiginys, jog visi piliečiai turi tas pačias pilietines teises. Taigi moterys pirmą kartą Lietuvos istorijoje įgijo balsavimo teisę, ir tai buvo labai reikšmingas žingsnis. Iš tikrųjų moterys šiomis teisėmis ėmė naudotis iš karto. Matome, kad teisės veikė praktiškai: moterys balsavo, dalyvavo rinkimuose. Ypač Krikščionių demokratų ir Valstiečių liaudininkų partijos į savo rinkimų sąrašus įtraukė moteris, tad rinkėjos galėjo balsuoti ir už jas.

- Kaip pakito visuomenės požiūris į moteris joms gavus balsavimo teisę?

- Visuomenės požiūris nepasikeičia per vieną dieną. Akivaizdu, kad tam reikėjo laiko. Tačiau jau 1920 metų gegužę vykę Steigiamojo Seimo rinkimai buvo didžiulis įvykis. Nuo to laiko ir vėlesniuose rinkimuose partijos įtraukdavo moteris į savo sąrašus, todėl moterų atstovavimas nenutrūko.

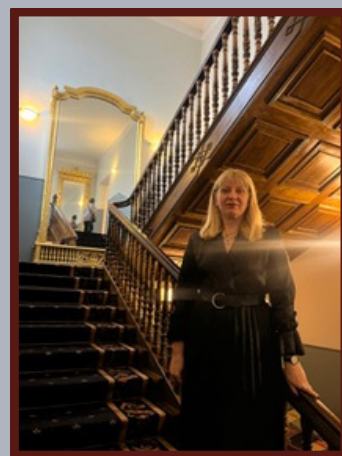
Svarbu tai, kad moterys Seimo narės į darbotvarkę pradėjo įtraukti moterims aktualius klausimus - motinystės, moterų darbo. Vyrams šie klausimai dažnai net neatrodė svarbūs, nes jie su tokiomis problemomis nesusidurdavo.

Tad nors pokyčiai vyko lėtai, moterų dalyvavimas valstybės ir visuomeniniame gyvenime vis aktyvėjo.

Vis dėlto aukštų postų moterys tarpukariu neužėmė. Aukščiausias pareigas pasiekė Magdalena Avietėnaitė - žurnalistė, Amerikos lietuvė, dirbusi Eltos redaktore ir Užsienio reikalų ministerijoje. Buvo svarstoma ją net skirti ambasadore, tačiau kolegės diplomatai pasisakė prieš, sakė: „O kaip ji atliks pareigas? Čia yra priėmimai, reikia atsivesti antrą pusę, o ji net neištekėjusi...“

Nebuvo ir nė vienos moters ministrės. Dar formuojant pirmąją Vyriausybę siūlyta maitinimo (dabartinės socialinės apsaugos atitinkmuo) ministre skirti Feliciją Bortkevičienę - gerai žinomą visuomenės veikėją, tačiau dalis ministrų tam pasipriešino, teigdami, kad „mes nežinom daugiau kitos Vyriausybės, kur dirbtų moterys, ji čia tikrai rimtos Vyriausybės vardą gadins“.

Taigi, nors Konstitucija užtikrino teises, praktiškai egzistavo „stiklinės lubos“, kurių moterims tarpukariu ilgą laiką nepavyko pramušti.

Ingrida Jakubavičienė / I. Martinkutės nuotr.

- Kiek svarbus politikoje moterims buvo universitetinis išsilavinimas?

- Visos moterys, kurios buvo išrinktos į Seimą, buvo pakankamai išsilavinusios. Kai kurios buvo baigusios universitetą, daugelis dirbo mokytojomis. Tačiau buvo ir išimčių. Pavyzdžiui, Gabrielė Petkevičaitė-Bitė - vyriausia Seimo narė moteris - nebuvo baigusi universiteto, tik mergaičių gimnaziją Mintaujoje. Taigi Seimo narių moterų išsilavinimas įvairavo.

Lietuvoje universitetas buvo atkurtas tik 1922

Istorinis Vytauto Didžiojo universiteto pastatas / G. Neverovskio nuotr.

metais. Nuo tada kasmet daugėjo aukštąjį išsilavinimą įgijusių moterų - nedideliais skaičiais, bet nuosekliai. Ketvirtajame dešimtmetyje jų jau buvo gerokai daugiau. Šios išsilavinusios moterys subūrė savo organizaciją - „Aukštąjį mokslą turinčių moterų draugiją“. Kam ji buvo reikalinga? Ne kava! gerti, o tam, kad galėtų pasidalyti rūpesčiais, aptarti joms aktualias problemas ir kartu atstovauti aukštąjį išsilavinimą turinčių moterų teisėms. Matyt, buvo tikrai nemažai dalykų, dėl kurių moterims reikėjo pakovoti.

- Užsiminėte apie draugijas, jų tikrai tuo laikotarpiu kūrėsi ne viena. Ar jos buvo matomos tik kaip socialinės iniciatyvos, ar visgi darė realią įtaką valstybės formavimuisi?

- Tai buvo labiau socialinis ir visuomeninis darbas. Moterys jungėsi į įvairias draugijas. Buvo, pavyzdžiui, labai didelė ir *skaitlinga* Lietuvių katalikių moterų draugija, vienijusi keliasdešimt tūkstančių moterų visoje Lietuvoje. Jų skyriai veikė prie parapijų ir bažnyčių, o pagrindinė veikla buvo švietėjiška ir labdaringa.

Tačiau buvo ir pasaulietinių organizacijų. 1929 metais net septyniolika skirtingų pasaulietinės krypties moterų organizacijų susivienijo į Lietuvos moterų tarybą. Jos pirmininke tapo Jadvyga Tūbelienė, ministro pirmininko žmona, ir ji šias pareigas užėmė ne dėl vyro statuso, o dėl savo aktyvios visuomeninės veiklos.

Moterys jungėsi ir į tokias organizacijas kaip Kūdikių gelbėjimo draugija ar Lopšelis, kurios rūpinosi pamestinukais. Tarpukariu nebuvo gyvybės langelio, tad jauna moteris, nenorėjusi auginti nesantuokinio kūdikio, dažnai jį palikdavo prie policininko namų durų. Įsikūrus organizacijoms, policininkas ar jo žmona žinodavo, kur kreiptis - kūdikėlį nuveždavo į Lopšelio namus. Šiuos kūdikių namus daugiausia ir išlaikė moterų draugijos. Valstybė skirdavo tik apie trečdaliį reikalingų lėšų, likusią dalį tekdavo surinkti pačioms, organizuojant labdaros vakarus, loterijas, renkant aukas, kad namai galėtų veikti ištisus metus. Negali juk vaikui pasakyti, kad keturis mėnesius bus maistas, o kitus - ne.

Kita svarbi organizacija buvo Motinos ir vaiko draugija, užsiėmusi švietėjiška veikla. Tarpukariu Lietuvoje buvo vienas didžiausių kūdikių mirtingumų Europoje - mirdavo maždaug kas penktas kūdikis, apie 17 procentų iki vienerių metų. Tai buvo baisi statistika. Didelė dalis mirčių kilo dėl higienos stokos, nepakankamų sveikatos žinių. Todėl organizacija įkūrė draugiją, kuri mokė, kaip prižiūrėti kūdikį nuo gimimo, užtikrinti jo švarą, maitinimą, sveikatą ir tinkamą auklėjimą.

Tai, kas mums šiandien atrodo savaime sup-

rantama, prieš 100 metų reikalavo didžiulės moterų iniciatyvos, kad visuomenė taptų pažangesnė, labiau apsišvietusi, vakarietiška.

-Kaip moterų politinis dalyvavimas Lietuvoje atrodė lyginant su kitomis Europos šalimis?

- Mūsų politikai, visuomenės veikėjai, taip pat ir išsilavinusios moterys tarpukariu keliaudavo į Europos valstybes. Jos matė, kokios yra ten sąlygos, kaip atrodo mokyklos, namai, miestų centrai, ir norėjo tą modernumą perkelti į Kauną, laikinąją sostinę.

Žingsnis po žingsnio tai ir buvo daroma. Jokių reformų neįgyvendinsi, jei visuomenė priešinsis arba nesupras jų reikalingumo. Tačiau tuomet žmonės gerai suvokė, kad esame atsilikę ir turime vytis vakariečius, perimti tai, kas modernu ir europietiška. Noras mokytis ir perimti gerąją praktiką buvo labai stiprus.

O ir moterų dalyvavimas politikoje buvo labai aiškus vakarėjimo ženklas. Štai 1926 metais įvyksta prezidento rinkimai Seime (prezidentą rinko ne visi piliečiai, o Seimo nariai). Valstiečių liaudininkų partija pirmą kartą iškelia tris kandidatus: Kazį Grinių ir dvi moteris - Gabrielę Petkevičaitę-Bitę ir Feliciją Bortkevičienę. Po šių rinkimų Europoje pasirodo daugybė nustebusių straipsnių: „Įsivaizduokite - prezidento rinkimuose kandidatės jau ir moterys!“ Juk daugelyje Europos valstybių moterys tuo metu apskritai dar neturėjo balsavimo teisės. O čia Lietuva, tik 1918 metais susikūrusi valstybė, jau po 8 metų kelia moteris kandidatėmis į prezidentus.

- Ar galime sakyti, kad tarpukario moterims pavyko pasiekti tai, ką šiandien vadintume modernios moters gyvenimu?

Iš dalies. Miestuose modernėjimas vyko gana

plačiai, tačiau vis dėlto modernėti reikia pinigų. O jų turėjo tik inteligentija, valdininkai, išsilavinę žmonės, verslininkai - tie, kurie gaudavo bent jau vidutines pajamas. Būtent jų šeimose ir galime aiškiausiai matyti tą modernėjimo procesą.

Tuo tarpu miesto varguomenė, darbininkai, kurie vos sudurdavo galą su galu ir per mėnesį uždirbdavo tik 50-80 litų, neturėjo jokių galimybių įsigyti modernų radijo aparatą, nueiti į teatrą ar pavakarieniauti restorane. Tad apie modernų gyvenimo būdą jų atveju kalbėti tiesiog nėra pagrindo.

Dėl to ir šiandien tiek daug kalbame apie vidurinę klasę kaip valstybės branduolį. Ji labai svarbi tam, kad naujovės plistų kuo plačiau. Jei modernėjimas vyksta tik tarp turtingiausiųjų - tų kelių procentų visuomenės - jo tiesiog nesimato. Bet kai progresą pradeda perimti vidurinioji klasė, jis tampa aiškiai pastebimas ir visai valstybei reikšmingas.

Noriu akcentuoti garsios politinės veikėjos Onos Mašiotienės žodžius 1937 metų Moterų suvažiavime: „Visų pirma mes pačios vertinkime savo veikimą ir neleiskime savo žmogiškos vertės niekam pažeisti. Nors ir kilniausiais šūkiais pridengtų mūsų izoliavimą iš visuomeninio gyvenimo, būkime apdairios ir reikalaujame sau pilnų lygiavertės žmogaus teisių.“ Ji labai aiškiai išryškina mintį, kad moterų teisėmis pirmiausia turi rūpintis pačios moterys. Turime būti drąsios, ryžtingos, kovoti už savo teises, kelti negeroves, vienytis, kad mūsų balsas būtų stipresnis. Kitaip, jei būsime po vieną, tyliai verksime kamputyje ir niekam apie problemas nepasakosime, tos problemos niekur nedings, taip nei sau, nei ateinančioms kartoms nepadėsime.

Istorinė Prezidentūra / G. Neverovskio nuotr.

Aktorė Eugenija Bendoriūtė: net kai visuomenė tarpukario moterų nenorėjo matyti, jos drąsiai siekė kūrybinės laisvės

Ieva Martinkutė

Žvelgiant į tarpukario Lietuvos moterų kultūrinį gyvenimą, išryškėja daugybė jaudinančių, kartais tragiškų istorijų. Atkaklumas ir drąsa dažnai tapdavo svarbesni net už talentą, moterims teko kovoti ne tik dėl vietos kūryboje, bet ir dėl teisės apskritai būti pastebėtom. Tačiau, kaip pasakoja interviu metu Kauno nacionalinio dramos teatro aktorė, gidė Eugenija Bendoriūtė, tai buvo laikotarpis kai moteris „sukandusios dantis“ siekė pripažinimo, lygybės ir išsilavinimo.

- Kokios buvo moterų galimybės tarpukariu įsitraukti į kultūrinį gyvenimą?

- Galimybės tikrai buvo, jų vis daugiau atsirasdavo, tačiau jos buvo komplikotos. Manau, kad pradžioje meno keliu pradėjo eiti tik tikrai talentingos merginos, turinčios kažką savyje ir tuo pačiu labai daug pasiaukodamos. Nemažai jų buvo kilusios iš kaimų, iš ūkininkų šeimų. Jau nuo vaikystės pajutusias tą vidinį kūrybos poreikį, jos vykdavo mokytis į Kauną.

Viena tokių asmenybių - Marcė Katiliūtė. Ji augo sudėtingomis sąlygomis, šeima buvo didelė, daug laiko praleido pas močiutę, kuri ją taip saugojo, kad neleisdavo net su kitais vaikais bendrauti. Jei pamatydavo ją prie vartelių su kuo nors bendraujant, tuoj parvareidavo namo. Jai iš tikrųjų tai pakenkė - liko visiškai introvertė, tačiau jos noras baigti mokslus ir gyventi iš savo kūrybos visada buvo ir liko labai didelis. Gaila, kad tarpukariu tai praktiškai nebuvo įmanoma, gal tik vienietams, ir tai - vyrams.

Visgi Marcė baigė Meno mokyklą, net su aukso medaliu, buvo viena geriausių absolventų. Visi tikėjosi, kad jai atsivers geriausias kūrybinis kelias. Bet ji pati, tą dieną eidama iš mokyklos, pasakė labai skaudžius žodžius: „Kaip nyku buvo išeiti per kiemą, nežinant ir neturint kur“, taigi kūrybinės ateities ji nematė.

Marcė pradėjo dirbti piešimo mokytoja paprastoje mokykloje - iš esmės tokį darbą galėjo atlikti ir baigusios elementarius rankdarbių kursus, taigi perspektyvos - jokios. Ji norėjo vykti į Paryžių, dalyvaudavo konkursuose, jog gautų stipendiją, bet nieko. Gavo ne tie, kurie buvo talentingiausi, o paprasčiausiai vyrai.

Vėliau ji išvyko dirbti mokytoja į Palangą, jog galėtų iš ko nors gyventi. Iš pradžių patyrė eu-

foriją, jūra jai labai patiko, tačiau greitai paniro į depresiją ir galiausiai nusižudė. Jai buvo tik 25 metai. Meilės dramų nebuvo - ji buvo labai uždara, niekas nematė jos mezgant santykius. Tikėtina, kad viskas dėl to, kad ji jautėsi nesuprasta, neturėjo galimybių kurti, o visuomenės požiūris į kuriančią moterį buvo labai ribojantis. Jei esi dar ir tokia nedrąsi, neužkalbini šarmingai - tau keliai tiesiog užsidaro. Tavęs niekas nemato.

- Tad nors tarpukariu moterims atsivėrė vis daugiau galimybių, pasinaudoti jomis galėjo tik labai drąsios moteris?

- Moteris tikrai turėjo būti pasitikinčios. Aišku, ne vien to reikėjo - dar atkaklumo, užsispyrimo, tokio „dantis sukandus“ darbo. Štai dar puikus pavyzdys ir Barbora Didžiokienė. Ji buvo labai kukli, labai priklausoma nuo vyro, bet viduje ji, kaip sakau, tiesiog dantis sukandus turėjo eiti gyvenimo keliu, nes šeimoje buvo labai skriaudžiama.

Barbora buvo labai graži moteris, jaunystėje tikrai stulbinamai graži. O senatvėje bruožai išlikę, bet matosi sunkus gyvenimas, liūdesys, nuovargis, tarsi tas laikas ir visos patirtys būtų ant veido atsispindusios. Kai tik Barbora užsidirbdavo šiek tiek pinigų, eidavo į dailės kursus, nuo prigimties nepabėgsi - visą laiką norėjo kurti.

Barbora Didžiokienė / I. Martinkutės nuotr.

Vienuose tokių kursų susipažino su savo vyru Vladu Didžioku. Kaune gyvenimas jiems nebuvo lengvas. Atvažiavo į Lietuvą iš Peterburgo, nes čia viskas kūrėsi: menas, politika, ekonomika, teatras, scenografija. Pradžioje neturėjo jėdų kur gyventi. Juos apgyvendino muzikiniam teatre, priešgaisriniame koridoriuje, o ten viskas puikiai girdėjosi: kaip vyras su prostitutėmis restorane sėdi, kaip jas parsiveda į namus, kaip ją iškolioja, kaip neleidžia daug nusipirkti ir kyla klausimas, kodėl ji jo nepaliko? O todėl, kad neturėjo kur eiti. Ji buvo svetimšalė, žinojo, kad motinai sunku. Didžiokas dar ir grasino: „Jei mane paliksi - priduosiu, tave suims, aš visko prikaltėsiu“. Sakydavo, kad ji jam „per daug kainavo“, kad jis jos neatiduosi. Taip ji tapo kaip bokso kriaušė, į kurią jis nuleisdavo visą pyktį. Priekaištai būdavo dėl visko - net dėl to, kad ji neva per daug sau perka, kai taip nebuvo, visi sakė, kad ji kukli kaip pelytė, paltą nešiodavo iki gabalais byrėdavo, kosmetikos nenaudojo. Barbora ilgai stengėsi įrodyti ir jam, ir sau, kad yra verta dailininkės vardo. Ji dirbo kartu - jis piešė dekoracijas, ji - kostiumus, dažnai kaip jo pagalbininkė.

Eugenija Bendoriūtė / Asmeninio archyvo nuotr.

Dar įdomu, kad tarpukariu vykdavo konkursai kortų kaladėms - reikėdavo sukurti kuo įdomesnį dizainą kortų nugarėlėms, štai ji kelis kartus laimėjo ir uždirbo nemažai pinigų, taip pat dažnai laimėdavo loterijose, tarsi Dievas ją būtų saugojęs ir ji nuolat kovojo, nepasidavė.

Pavyzdžiui, nors moterims nebuvo galima tapyti gyvų modelių - nei vyrų, nei moterų, ji pati siūdavo lėles ir piešdavo jas kaip modelius, jos paveiksluose labai daug lėlių.

Tarpukario pradžioje dominavo laisvos klausytojos - toks statusas: laisvos klausytojos meno mokykloje. O tarpukario pabaigoje jau atsirado tikrosios klausytojos. Pradžioje moteris atėdavo mokytis tik savo reikmėms, savišvietai. Po dvidešimties metų tai jau tapo pilnaverčiu išsilavinimu. Ir čia moterų pasiektas didžiulis skirtumas.

Kauno muzikinis teatras / G. Neverovskio nuotr.

- Kaip šiandien vyrai vertina tarpukario moteris, kurios atkakliai siekė savo svajonių? Ar šis požiūris per laiką pasikeitė?

- Čia labai įdomus dalykas. Kai ruošiausi šitai ekskursijai, konsultavausi su vienu režisieriumi dėl įvairių istorinių detalių. Po metų jis manęs paklausė apie ką tiksliai vedu savo ekskursijas. Kai atsakiau, jog apie tarpukario moteris, menininkes, jis iškart drėbtelėjo: „Nu tik jau nesakyk, kad mes, vyrai, jums, moterims, kurti trukdom, ar jūs dabar ant mūsų varysit, mes jums ko nors nedavėm?“. Suprantat, iki šiol jaučiasi tas vyriškas ego, nors tikrai nebuvo lygiavertės situacijos, sunku net pasakyti, ar kada bus. Atrodo, iki šiol norima kai ką paslėpti po kilimu, lyg geriau nebereikia apie tai kalbėti, tad nors tas požiūris keičiasi, tačiau tuo pačiu po daugelio metų ir daug kas nesikeičia.

- Pati esate aktorė, žinote dabartinius teatro užkulius, koks kultūrinis gyvenimas virė teatruose tarpukariu?

- Irgi visokių tų likimų su moterimis būta. Pavyzdžiui, tokia aktorė kaip Unė Babickaitė, jos troškimai išsipildė tik užsienyje, ne Lietuvoje. O kodėl? Todėl, kad čia ją tiesiog išstūmė. Žinoma, buvo juk ir išsipildžiusių karjerų, ir super sėkmingų istorijų: iš vargšių studentiško amžiaus aktorių tapdavo didelės ponios, teatro primadonos, tačiau kitoms, vėlgiai, reikėjo sunkiai kovoti, o kartais viskas baigdavosi ir pralaimėjimu.

Unė Babickaitė grįžo iš Peterburgo į Kauną 1918 m. Ji tikrai norėjo ir vaidinti, ir režisuoti pagrindiniame miesto teatre, bet negalėjo, jai leido tik suburti savo trupę ir pastatyti kelis mažus spektaklius. Vyrai bijojo likti užgožti, kad moteris bus aukščiau už juos, įžels jų ego, todėl geriau išvis nusprendė neįsileisti. Savo prisiminimuose ji rašė: „Vaikšto po miestą visokie režisieriai, o aš, išsipildžiusi režisierė, negaliu savęs realizuoti, nes jie sako: „Kaip gi mergina gali kurti, būti režisierė? Eitų geriau vaikų gimdyti - čia jos priedermė. O mes, tikri režisieriai, statysim spektaklius.“

- Daug moterų tuo metu siekė aktorystės karjeros?

- Moterų buvo nemažai, kurios norėjo, tikrai galėjo siekti. Daugiau problemų buvo su operos solistėmis. Kodėl - nežinau. Bet jų trūkdavo. Vyrai netrūko, moterų trūko. Dėl to Kaune atsirado Marijona Rakauskaitė iš Amerikos. Rašoma, kad Kauno teatras specialiai jos ieškojo ir nusižiūrėjo, kvietėsi ir ji čia visą gyvenimą dainavo.

- Kaune taip pat kūrėsi daug siuvelyklų, kirpyklų ir restoranų. Ar moterys drąsiai pradėjo kurti savo verslus?

- Madų salonų, siuvelyklų buvo daug. Kažkaip pagrindiniai siuvėjai dažniau vyrai būdavo, bet čia tie žinomaisi visuomenei, o už jų slėpdavosi siuvėjos moterys. Tai iš to matosi, kad siuvėjų, kaip darbininkių, buvo daug, tačiau nemažai iš jų tapo tikrai ir verslininkėmis. Pavyzdžiui, tuometinio mados autoriteto Elenos Trejienės salonas buvo ypač populiarus. Ji važiuodavo į Paryžių, žiūrėdavo modelius, grįžusi rašydavo straipsnius į madų žurnalus, buvo tikra verslininkė. Taip pat šalia įsikūrė skrybėlaičių parduotuvė, savininke taip pat buvo moteris. Nors pagrindiniai vardai dažniausiai girdėdavosi vyriški, moterys irgi turėjo savo vietą versle.

Šiaip daug moterų dalyvavo įvairiose labdaringose veiklose, organizacijose, katalikiškose draugijose. Aišku, tai ne verslas - nemoka, čia ne tavo pajamos, bet veiklos buvo daug. Net buvo tokia katalikių tarnaičių ir darbininkių profesinė draugija, kurios eidavo į Nemuno gatvę Kaune pas prostitutes, bandydavo joms padėti, „atvesti į doros kelią“, įdomu, kaip tai darydavo, ar siūlydavo joms kur nors išsikelti, ar keisti gyvenimo būdą, bet bandydavo paprotinti.

- Kaune tarp moterų populiarėjo mokslai, menas, jos vis dažniau atsidurdavo politikoje, tačiau tuo pačiu metu klestėjo prostitucija, kodėl?

- Kartais tu ateini iš tokios terpės, kad net neužsidirbsi tam salonui atidaryti, kurio labai norėtum. Į prostituciją moterys pakiūdavo įvairiais keliais. Aišku, ne iš turtingų, prabangių šeimų, daugiausia atvažiuodavo iš kaimo būti tarnaitė, šeimnininkas „užtaisydavo“ vaiką ir į kaimą atgal grįžti nebegalai.

Manau, dalis merginų atsidurdavo tokiose situacijose, kur jų gyvenimo kelias jau buvo toks, kitos fabrikuose dirbdavo, tačiau darbo užmokestis būdavo toks mažas, kad trūkdavo pinigų, tad darbininkės keturias dienas dirbdavo fabrike, o tris dienas eidavo uždarbiauti prostitutėmis, kad prisidurtų. Kalbant apie verslus, jos taip pat buvo geros verslininkės. Pavyzdžiui, Nemuno gatvėje pirmus mūrinius namus pastatė prostitutės iš uždirbtų pinigų. O tie versliukai - irgi savotiški versliukai. Dar Nemuno gatvėje buvo nemažai kavinukų: mažų, su nedaug staliukų, bet ryškiai per daug padavėjų, nes jos tuo pačiu užsiimdavo „kitais reikalais“. Pavyzdžiui, Versalio restoranas - pastatas, su viešbučiu ir kabinetais, o kabinetai buvo įrengti tam tikroms paslaugoms, tai buvo normalu, restorane galėjai užėti ir „kitokių paslaugų“.

- 1929 m. Kaune vyko mados teismas. Kodėl teisme, kaip įprasta, buvo kaltinamas ne konkretus žmogus, bet pats mados konceptas?

- Mados teismas buvo toks inscenuotas reginys, pusiau teatralizuotas, bet su moraline pamokymo doze. Tuo laikotarpiu vykdavo įvairiausi teismai - teisdavo inteligentus, studentus, jauną šeimą, o mados srityje - kaltino tiesiog drabužių ir elgesio naujoves visuomenėje. Dėl mados kaltindavo dažniausiai kunigai - konservatyvūs žmonės, pripratę prie tradicinių aprėdų. Naujovės jiems nepatiko. Pavyzdžiui, gražiai apsirengusi moteris ar nusidažiusi plaukus buvo kaltinama, kad slepia savo tikrą išvaizdą ir siekia pranašumo, o nauja mada „kenkia sveikatai“. Trumpi sijonai, rankovės, trumpai kirpti plaukai - visa tai buvo pateikiama kaip „pavojus“. Galiausiai šis teismas priėmė išvadą, jog reikia atkreipti dėmesį į madas, bet pernelyg nesipuikuoti.

Tuo metu Kaune buvo kelios madų kryptys: vakarietiška mada, kuri buvo populiari tarp miestiečių ponių, ir tautiška - svarbiausia turėti tautinį kostiumą iškilmų metu.

- Kaip galima suprasti iš pasakojimų, tarpukariu moterys susidūrė su daug sunkumų, tačiau ar visgi jie padėjo siekti modernios moters gyvenimo, lyčių lygybės?

- Moterų kūrybinis kelias tikrai buvo progresyvus, nors labai sunkus. Reikėjo prasimušti, kartais per galvą gauti, bet toliau eiti tuo keliu. Net ir tuo metu turint mažą moterų valdžią, buvo pasiekimų: Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, Sofija Smetonienė, Jadvyga Tubelienė - visos jos prisidėjo prie kultūrinio ir politinio proveržio. Kiek moterys vėliau pasistūmėjo per sovietmetį - sunku pasakyti, bet visur reikėjo įdirbio. Ne veltui sakoma „stiprioji lytis“, tai mumyse užkoduota: reikia siekti, pasiekti ir nuosekliai tęsti. Praryji tą neskanią piliulę ir eini ryžtingai toliau savo keliu.

Stereotipai ir tradiciniai vaidmenys: moterų vaizdavimas tarpukario spaudos reklamose

Georgijus Nevervskis

Augant ekonomikai ir modernėjant miesto gyvenimui, tarpukario Lietuvoje ima ryškėti reklamos industrija, kuri savo nišą atranda visuomenei prieinamoje periodinėje spaudoje. Ilgainiui trumpi tekstiniai pranešimai virsta įvairaus pobūdžio iliustruotais skelbimais, kuriems laikraščiuose ir žurnaluose tenka vis didesnis dėmesys. Reklamos sklaida spaudoje leido jai pasiekti įvairias skaitytojų grupes, įskaitant ir moteris.

Lyginant su pagrindiniu spaudos turiniu, tarpukario moteris šioje industrijoje įgauna didesnį matomumą. Jos tampa ir tiksline reklamų auditorija, ir pačių reklamų veidais. Šiuose vizualiniuose ir rašytiniuose pasakojimuose neretai pastebimas tarpukariui būdingas tradicinis mąstymas lyčių vaidmenų atžvilgiu. Reklamose jis atsiskleidžia stereotipišku moterų vaizdavimu bei propaguojamais moteriškumo standartais.

Jaunystės kultas

Daugelyje tarpukario grožio produktų reklamų atsikartoja panašus idealizuotos moters paveikslas. Veikėja jose vaizduojama stereotipiškai patraukli - jauna, liekna, besišypsanti, o jos makiažas, apranga ir šukuosena atitinka vyraujančias tarpukario madas. Šis įvaizdis skaitytojoms pristatomas kaip grožio etalonas, kuriam privalu lygiuotis. Remiantis reklamų turiniu, padaryti tai galima tik vartojant siūlomą produktą. Ryškiausias šio reiškinių pavyzdys - odos priežiūrai skirtu muilu prekiausi įmonė „Florance“.

Kauno „Florance“ savo produkcijos pristatymui skyrė ypatingą dėmesį - tai liudija „Jaunystės muilo“ reklamų gausa ir įvairovė skirtingų tarpukario laikraščių bei žurnalų puslapiuose. Jaunatviškos išvaizdos siekiamą propagavusi įmonė buvo linkusi visose savo reklamose įterpti dailios moters portretą. Juo implikuojama idėja, kad patrauklios išvaizdos išsaugojimas - kiekvienos moters prioritetas. Ši žinutė „Jaunystės muilo“ reklamose pristatoma gana tiesmukai.

Jų paryškintas sušukimas: „Ne metai, bet išvaizda nustato moters amžių!!!“ Reklamoje pavaizduota dama su veidrodžiu rankoje užtikrintai žiūri į skriejančius kalendoriaus lapus, tarsi džiaugdamasi savo pasirinkimu („Mūsų rytojus“, 1931.09.18, p. 2). Kitoje panašaus pobūdžio reklamoje pabrėžiama: „Nežudykite savo jaunystės...“ Užbrauktas jaunos moters veidas laukelio viršuje sustiprina žinutės poveikį auditorijai („Lietuvos aidas“, 1932.07.30, p. 2). Dar vienoje reklamoje besišypsanti moteris plėšia ramunės žiedlapius, o šalia kartojami žodžiai

„myli - nemyli“. Ten pat paaiškinama, kad moteris mylima už savo dailią išvaizdą, kurią ji palaiko kasdien vartodama „Jaunystės muilą“ („Moteris ir pasaulis“, 1938, Nr. 12, p. 25).

Grožio produktų reklamose kuriamas savotiškas jaunystės kultas, kuris išvaizdą traktuoja kaip moters vertės matą. Laikraščiuose ir žurnaluose nuosekliai formuojama nuomonė, kad objektyvus moteriškas grožis priylgsta jaunatviškai išvaizdai. Dėl to neišvengiamai stiprėja amžiaus stigma, kuri šiuo atveju virsta patogiu verslo įrankiu. Pasėta baimė atitolti nuo propaguojamų grožio standartų didina reklamuojamo produkto paklausą.

Šeimininkės vaidmuo

Daliai tarpukario spaudos reklamų būdingas ir stereotipinės šeimininkės motyvas. Šalia buitinių prekių iliustracijų moteris vaizduojama atliekanti kasdienes namų ruošos darbus. Jos tapatybė apibrėžiama tradiciniais lyčių vaidmenimis, o atvaizdas neretai atitinka tipišką šeimininkės portretą. Ir vis tik tokio pobūdžio reklamos pateikia gana realistišką žvilgsnį į eilinės tarpukario moters buitį. Jose atsižvelgiama ne tik į produkto savybių aprašymą, bet ir pačių vartotojų poreikių patenkinimą.

Iš visų skalbimo priemonių reklamų ypatingai išsiskiria karikatūrą primenantis „Snaigės“ paveikslėlis. Jame - stambesnės figūros moteris su komiškai mažais aukštakulniais nustebusi žiūri į skalbimo miltelių dėžutę. „Tik su Tavim, „Snaigė“, kol būsiu gyva, baltinius skalbsiu.“ - teigia ji („Moteris ir pasaulis“, Nr. 6, p. 18). Ši hiperbolizuota scena suteikia reklamai humoristinio tono, leidžiančio verslui kurti emocinį ryšį su vartotojomis.

Kiek kitaip vartotojos pritraukiamos „Benzit“ muilo miltelių reklamoje, kurioje moteris, laikanti skalbinių krūvą, pareiškia: „Aš netikiu užsieninei propagandai...“ („Lietuvos

Skalbimo priemonės „Snaigė“ reklama / epaveldas.lt

„Benzit“ muilo miltelių reklama / epaveldas.lt

aidas“, 1934.01.05, Nr. 4). Ji paneigia mitą, kad lietuviški gaminiai esą prastesni už užsieniškų, ragina tikėti savo pačių tautinėmis jėgomis. Toliau reklamos veikėja kreipiasi: „Lietuvos šeimninke! Plauk ir Tu <...> tikrai lietuviškais „Benzit“ muilo milteliais.“ Skleidžiamas patriotinis naratyvas rezonuoja su tarpukariu vyrausiomis visuomenės pažiūromis, todėl vietinio verslo rėmimo idėja turi panašų emocinį poveikį. Galiausiai tokios reklamos skirtos tam, kad kryptingai veikiamos skaitytojų emocijos turėtų įtakos jų vartojimo pasirinkimams. Namų ruošą šiuo atveju pristatoma kaip savaime suprantama moterų atsakomybė, o sklandus jos vykdymas siejamas su tinkamo produkto pirkimu. Tokia verslų retorika normalizuoja moterims socialiai primestą šeimnininkės vaidmenį, o moterišką tapatybę sieja su buities rutina.

Moterų suobjektinimas

Kita tarpukario spaudos reklamų rūšis moters atvaizdą įkomponuoja kaip estetinį simbolį, skirtą žvilgsniui pritraukti. Tokios reklamos nėra linkusios koncentruotis į produkto aprašymą, nes jų tikslas - palikti įspūdį. Moteriško kūno arba jo fragmentų vaizdiniai laikraščių ir žurnalų puslapiams suteikia gyvybės. Pati moteris šiuo atveju neretai seksualizuojama. Ji tampa objektu, kuris siejamas su prestižu bei išskirtine kokybe.

Ypatingai estetiką savo reklamose puoselėja „Philips Radio“. Vienoje jų pavaizduota nuoga nugara sėdinti moteris, už kurios stovi modernus radijo imtuvas. Intymus moters siluetas yra lyg paties prierašo „Grožio ir kokybės simbolis“ įsikūnijimas („Moteris ir pasaulis“, Nr. 10, p. 22).

Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos archyvai / I. Martinkutės nuotr.

Panašų įspūdį palieka ir kita „Philips Radio“ reklama, kurioje moteris vaizduojama kaip mitologinė būtybė, sėdinti ant vandens paviršiaus. Žavus reginys atitraukia nuo kasdienybės ir prekei išskirtinumo, kurį liudi-

ja užrašas „Reiškia aukščiausią kokybę“ („Moteris ir pasaulis“, Nr. 10, p. 22). Moters kūnas dažniausiai išryškinamas įvairių mados prekių reklamose. „Diana“ prekės ženklų šilkinės kojinės pristatomos moteriai jas besimaunant. Reklamoje dėmesys sukauptas būtent į jos kūną, dėl ko pati prekė asocijuojasi su moteriškumu, patrauklumu („Lietuvos žinios“, 1929.05.04, p. 6). Fragmentiškas kūno vaizdavimas matomas „Sulko Star“ šilkinų kojinių reklamoje, kurioje rodomos vien moters kojos. „Vėl suknėlės eina trumpyn!“ - teigia užrašas. Šiuo atveju vizualiai patraukliu objektu tampa tik apatinė moters kūno dalis („Moteris ir pasaulis“, 1939, Nr. 1, p. 26).

„Diana“ šilkinų kojinių reklama / epaveldas.lt

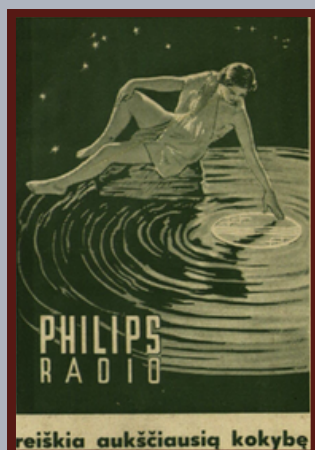

„Sulko Star“ šilkinų kojinių reklama / epaveldas.lt

Estetinio pobūdžio reklamos yra linkusios moterį traktuoti kaip objektą. Ji matoma ne kaip veikėja, o kaip reklaminės kompozicijos dalis, skirta bendram vaizdui padailinti. Toks moters vaizdavimas sumenkina jos žmogiškąją vertę iki daikto lygio ir kuria nuostatą, kad jos socialinė reikšmė apsiriboja fiziniais bruožais.

Stereotipai reklamose

Tarpukario spaudos reklamose kryptingai skleidžiamos tradicinių vaidmenų idėjos, kurios normalizuoja stereotipus, susijusius su moters tapatybe. Ribota moterų reprezentacija atitolina jų lyčių lygybės siekį ir prieštarauja tuo metu aktyviai vykusiai kovai už moterų viešąjį atstovavimą. Žvelgiant iš šiandienos perspektyvos, tarpukario reklamos parodo, kaip giliai stereotipai įsišaknią įvairiose kasdienio gyvenimo sferose. Šio laikotarpio palikimas demonstruoja reklamų industrijos galią formuoti ne tik vartojimo įpročius, bet ir nuomones socialiniais klausimais. Šių dienų reklamose vis vien įmanoma aptikti panašių stereotipinio moterų vaizdavimo apraiškų, todėl svarbu kritiškai vertinti viešosios erdvės turinį.

„Philips Radio“ reklamos / epaveldas.lt

Tarpukario moterų kelias į visuomenę: nuo didelio noro siekti švietimo iki Čiurlionienės arbatėlės vakarų

Augustina Kizelytė

Tarpukario laikotarpiu moterų padėtis švietime buvo itin delikati. Pasibaigus I-ajam pasauliniam karui prasidėjo, tarytum, atsinaujinimo ir transformacijos etapas Lietuvoje. Mūsų šalis išgyveno modernėjimo laikotarpį. Tuo metu moterys norėjo jaustis ir būti svarbios bet kokiame gyvenimo aspekte. Moterys tarpukario metu patyrė reikšmingų, su švietimu susijusių, įvykių. Šiuo laikotarpiu egzistavo ne viena išskili lietuvė-asmenybė, kuri iki dabar liudija apie moterų pastangas švietimo link. Istorikas dr. Norbertas Černiauskas pristatė, kas tarpukario moterų švietime buvo aktualiausia.

-Kaip apibūdintumėte tarpukario laikotarpį?

-Aš sakyčiau, kad tarpukaris yra visuotinio modernėjimo ir pokyčių laikas Lietuvoje. Būtent modernėjimo ir pokyčių laikas, kuris yra susijęs su Lietuvos nepriklausomybės atgavimu, kada buvo kuriama atskira valstybė.

Noriu atkreipti dėmesį, kad šiuo laikotarpiu buvo imamasi įvairių reformų. Tai - reformų laikas, kuris apskritai sutampa ir su reformų laiku Europoje - su modernėjimo antruoju bumu. Kadangi viskas sutampa, dėl to atsiranda daug įvairių idėjų, pokyčių.

-Kaip apibūdintumėte moterų teisių padėtį Lietuvos tarpukario laikotarpiu?

-Aš sakyčiau, kad egzistuoja dvejopi jausmai, galvojant apie tarpukario epochą. Viena vertus, buvo žengtas didžiulis žingsnis. Kuriant valstybę moterys iškart buvo pripažinamos visateisėmis pilietėmis, kurios galėjo da-

lyvauti ir politikoje, ir būti renkamos, ir turėjo teisę balsuoti bei valdyti šalį. Ir štai, pavyzdžiui, mes turime labai simbolinę dieną: 1920 metų gegužės 15 dieną, kada įvyko pirmasis Steigiamojo Seimo posėdis. Turime svarbiausią Seimą, kuris turėjo priimti įvairias reformas ir pastatyti ant bėgių Lietuvos politiką. Šiam posėdžiui pirmininkauja pirmą dieną Gabrielė Petkevičaitė-Bitė. Taip pat valstybės pradžioje kaip ir sekretoriauja tokia asmenybė Muroškaitė. Apie ją nėra labai gal daug kas žinoma. Ir tuo metu G. Petkevičaitė-Bitė pasako labai įspūdingą kalbą, kad „aš kaip kovų už laisvę veteranė vertinu ne tik tai, kad mes ir valstybę turime, bet ir tai, kad moterys iškovoję lygiateisiškumą“. Tai taip ir prasideda valstybės kūrimas, Steigiamasis Seimas pradeda dirbti 1920 m., turime Seimo narių - vyrų daugiausia - ir ne tik. Kita vertus, niekas taip greitai nesikeičia. Vis dėlto, tuo laikotarpiu, ketvirtame dešimtmetyje moterys

buvo suvokiamos labiau kaip visuomeninio gyvenimo šeimos ar namų žmogaus kūrėjos. Jos vis mažiau buvo valstybės tarnyboje. Vyrų daugiau buvo matomi toje valstybės tarnybos vietoje. Tai, sakykime ir pavadinime atsispindi galbūt netgi tokie stereotipiniai, bet taip pat ir labai tradiciniai vaidmenys. Prie šių vaidmenų, tiesa, buvo sugįžta, kada valdžia priklausė vyrams ketvirtame dešimtmetyje, kadangi ir autoritarinis režimas vyravo. Tada apskritai nebeliko politikų moterų. Tai atsispindi toks, sakyčiau, dvejopas nusistatymas. Kita vertus, vis tiek vyksta modernėjimas, moterys vyksta studijuoti. Daug merginų studijuoja aukštosiose mokyklose, vyksta į užsienį, įgauna patirties, įgyja išsilavinimą.

Norbertas Černiauskas / Vilniaus universiteto nuotr.

-Kaip visuomenė reaguodavo į moterų aktyvumą švietimo srityje?

-Kalbant apie visuomenės reakciją į moterų aktyvumą švietime, galima pastebėti, kad daugiau diskusijų vykdavo trečiajame dešimtmetyje. Ir, pavyzdžiui, kai kuriose politinėse partijose sakydavo, ir aš cituoju, kad „politika ne bobų reikalas“, ir kad čia joms yra ne vieta. Tarkime, visuomeniniame gyvenime dėl to atsirasdavo komentarų kažkokių ar pastebėjimų bei pašiepiančių būtent iš aplinkinių. Tokie asmenys mąstydavo, kad visuomeninė veikla yra kažkokia moterų arbatėlė. O moterys norėjo būti, jaustis svarbiomis. Kita vertus, egzistavo ir tokių didelių pavyzdžių, kada prezidentienė ar ministro pirmininko žmona buvo labai aktyvios visuomeniniame gyvenime. Ir tai tarsi atskleidė tokį kaip pavyzdį, nišą, kad moterys turi tuo užsiimti ir jos buvo įtakingos šioje (politikos) srityje.

-Kaip atrodė moterų dalyvavimas mokyklų ar universitetų kūrime, ar toks procesas išvis egzistavo?

-Gal pradėkime nuo to, kaip tas kūrimas keitė švietimo sistemą. Šiaip, apskritai ir bendrąja prasme kalbant reikėtų, pirmiausia, įvardyti, kad moterys, merginos, mergaitės įsiliejo į

Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos archyvai / I. Martinkutės nuotr.

švietimo sistemą. Privalomas mokslas tapo prieinamas visiems Lietuvos vaikams, ir čia nežūrėta į jokių lyčių klausimą. Visi turėjo lankyti mokyklas, todėl moterys normaliai įsiliejo į švietimą. Jos lankė ir mokyklas, ir gimnazijas, ir aukštąsias mokyklas. Iki tol – nežinau, ar Rusijos imperijoje, ar kažkur kitur moterys žymiai mažiau studijavo, ar žymiai mažiau ėjo į aukštąsias mokyklas. Tai, nepriklausomoje Lietuvoje, ši tendencija visiškai išsilygino.

Tarkime, kuriant universitetą, iš esmės dauguma vyrų buvo ryškūs dėstytojai. Tiesa, galima paminėti gal Sofiją Kymantaitę-Čiurlionienę, kiek dabar atmintis man šauna, kad ji gana ryški asmenybė buvo universitete.

-O kodėl ji buvo ryški asmenybė – ką galbūt daugiau galėtumėte papasakoti?

– Ji vesdavo kursus, nors ir ne pačius įspūdingiausius. Užtat jos užklasinėje veikloje vykdavo tokie garsieji S. Kymantaitės-Čiurlionienės šeštadieniai, jeigu aš neklystu, kada moterys rinkdavosi į arbatėlės pasibuvimą. Į šiuos S. Kymantaitės-Čiurlionienės arbatėles vakarus rinkdavosi daugiausia literatūrinio lauko vertėjai ir jie diskutuodavo apie sąvokas, vertimus ir apie kažkokias naujoves. Dažnai tuose S. Kymantaitės-Čiurlionienės šeštadieniuose buvo aprobuojamos kažkokios naujos idėjos, kurios po to jau ir pasklisdavo po kultūrinį lauką. Ir dar dėl valdininkijos, aš prisiminiau, kad ketvirtame dešimtmetyje S. Kymantaitė-Čiurlionienė buvo tokia gana ryški asmenybė. Į vieną tokių vakarų S. Kymantaitės-Čiurlionienės bičiulis, kunigas, rašytojas Vaitkus pasikvietė Maironį. Jis mielai atėjo. Ir po to vakaro, leidžiantis laiptukais jau nuo kalno, čia jau Vaitkaus atsiminimai, kaip Maironis sako: „Tu žinai, aš galvojau, kad tam vakare bus ir gražiosios lyties atstovų, išskyrus S. Kymantaitę-Čiurlionienę. Ne tik bjauriosios lyties. Galvojau, kad mes liaudies dainas dainuosim, poeziją skaitysime, o čia, gramatika, sintaksė, kableliai. Neįdomu.“ Ir daugiau nebeatėjo. Nes reikėjo jam tokio literatūrinio, muzikinio, patoso, ką jis mėgo. O čia jie rakinėdavo tuos vertimus, ar teisingai, ar neteisingai bei kaip geriau žodžius pasakyti.

Net britų diplomatai yra pasakę, kad čia yra neeilinė moteris. Dar, tarpukariu egzistavo Magdalena Avietėnaitė, kuri dirbo Užsienio reikalų ministerijoje, ji taip pat buvo išskirtinė asmenybė.

-Papasakokite, prašau, daugiau apie Magdalėną Avietėnaitę ir jos kelią švietime.

– Kiek suprantu, apie ją egzistuoja ne daug informacijos. Ji dalį savo gyvenimo praleido Jungtinėse Amerikos valstijose, matyt, kaip emigrantė arba ten gimė. Tada grįžo į Lietuvą, kadangi turėjo patirties ir įsidarbino. Ji lygtais iš pradžių dirbo eltoje (naujienu agentūroje), o po to Užsienio reikalų ministe-

rijoje. Ir jos veikla buvo labai ryški. Jeigu užsienio diplomatai ją pastebėdavo, tai reiškiasi, M. Avietėnaitė buvo tikrai ryški asmenybė, tikriausiai taip.

-Apskritai, ar moterims, kurios siekė išsilavinimo, buvo lengviau įsidarbinti kaip pedagogėms?

– Labai pritarčiau. Tai buvo toks darbas, kurį daugiausia dirbo moterys, ypatingai ketvirtajame dešimtmetyje. Tuo metu formavosi toks lyčių supratimas valstybėje. Moteris matyta kaip gydytoja, kaip mokytoja tarpukariu. Šiose srityse dirbančios moterys nieko jau nestebino, kad kažkur gimnazijoje yra mokytoja, ar ligoninėje gydytoja.

-Ar buvo kiekvienam žmogui priimtinas mokslas, nepaisant lyties? Kaip skirdavosi programos ar požiūris į mergaičių ir berniukų ugdymą švietime?

– Atkreipčiau dėmesį, kad skyrėsi visuomeninė (užklasinė) veikla tarp berniukų ir mergaičių. Toje veikloje atsiskiria, ką turi atskirai daryti mergaitės, ir ką berniukai. Pavyzdžiui, egzistavo jaunųjų ūkininkų rateliai, kuriuose berniukai ugdėsi supratimą apie gyvūnų auginimą ar kažkokius sodo darbus. Mergaitės jau užsiimdavo visuomenine veikla, kuri būdavo susijusi su namų ruoša, jos mokėsi profesinės mokyklos amatų, kurios labai populiarėjo tuo metu. Tai irgi, šios veiklos buvo šiek tiek suskirstytos maždaug į specialybes, ir į tai, ką turi orientuotis merginos, ir į ką vaikinai. Skyrėsi ir profesinis

keltas, organizacijų atžvilgiu. Pavyzdžiui, tokioje organizacijoje kaip Šaulių sąjunga moterų buvo nemažai, bet ten jų užsiimama veikla buvo jau ne karinė, o kažkokia visuomeninė. Būta lyčių pasiskirstymų užklasinėse veiklose, kaip jau ir pastebėjau.

Tiesa, programose, kurių mokydavosi visi vaikai, nemanau, kad egzistavo kažkokių skirtumų tarp mergaičių ir berniukų.

-Kaip ir kokių būdu tarpukario moterys keitė Lietuvos švietimą ar visuomenės požiūrį į lyčių lygybę?

– Aš suprantu, kad tas pokytis išvis įvyko ir jį dažniausiai keldavo moterys. Tačiau tai nebuvo kažkoks labai greitas procesas. Tarpukariu moterys šiuos klausimus – apie jų vietą švietime ir visuomenėje – iškeldavo. Ar rašytoja, ar kokia nors P. Orintaitė-Janutienė savo kūriniuose kėlė šį lyčių lygybės klausimą. Ji buvo kalbininkė, tyrinėjo lietuvių kalbą. Po to vyko labai didelis diskusinis klausimas socialinėje temoje, kalbant apie pamestinukus.

Pavyzdžiui, vienišos motinos diskutuodavo, ar spaudoje aukšto kalibro visuomeninės veikėjos moterys keldavo klausimą, kodėl visą laiką yra smerkiama jų lytis, smerkiama motina. Joms buvo keista, kodėl nėra smerkiamas vyras, kuris, neaišku, ar yra dingęs ir panašiai. Kodėl smerkiama moteris, kuri, augina vieną vaiką, o ne vyras, kuris ją paliko ir t.t. Šioje vietoje buvo keliami daug klausimų.

Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos
archyvai / I. Martinkutės nuotr.

Siekis įsitvirtinti švietėjiškoje bendruomenėje per moterų bendruomenių telkimą

Augustina Kizelytė

Tarpukario laikotarpis yra žinomas kaip Lietuvos modernėjimo etapas. Modernėjimas yra susijęs su visuomenės, piliečių išsilavinimu. Periodinėje spaudoje labai atsispindėjo moterų siekis per įvairias organizacijas įsitvirtinti švietėjiškoje bendruomenėje, eiti į universitetus bei mokyklas ir būti tokiomis pat visavertėmis asmenybėmis kaip ir vyrai.

Laikraščiai, rankraščiai ir veikalai buvo bene pagrindinė visuomenės informavimo priemonė. Moteris tarpukario laikotarpiu siekė išsilavinimo, dalyvavo švietimo procese ne tik kaip mokinės, bet ir kaip globėjos, filantropės. Šiomis pastangomis jos prisidėjo prie platesnio lyčių lygybės ir moterų emancipacijos proceso, skleidamos savo idėjas, susijungdamos į įvairias organizacijas.

Moterų švietimo siekis per katalikybę

Lietuviai nuo senų laikų yra prijauciantys katalikybei. Dėl to nenuostabu, kad po tokio istorinio įvykio kaip Pirmasis pasaulinis karas, tikėjimas ir pasikiovimas Dievu galėjo dar labiau sustiprėti. Dėl to 1920 metais, solidarizuojantis su moterų organizacijomis, susikuria lietuvių katalikių moterų draugija. Ši organizacija tarpukariu išleidžia vieną populiariausių žurnalų „Moteris“ („Moteris“, 1920, Nr. 1, p. 5). Tiesa, lietuvių katalikių moterų draugija, po kurio laiko - 1934 metais - išleidžia savo įstatus, kurie buvo irgi itin reikšmingi, siekiant lygybės. Ši draugija iš pradžių skyrė daug dėmesio lietuvių katalikių susibūrimui. Pavyzdžiui, lietuvių katalikių moterų draugijos įstatuose buvo numatyta moteris kuo aktyviau įtraukti į švietimo bendruomenę keliais pagrindiniais būdais.

„Draugijos tikslas yra suburti po savo vėliava lietuves katalikes moteris, kad visuomenėje, šeimose ir savo gyvenime skleistų katalikybės dvasią ir vykdytų katalikybės dėsnius, keltų religinį, tautinį, visuomeninį - socialinį susipratimą ir moterų apšvietimą“ („Lietuvių katalikių moterų draugija įstatatai“, 1934, p. 1). Tokie įstatymai liudija, kad moteris (šioje draugijoje) siekė kur kas daugiau nei religinių tikslų. Tarpukario laikotarpiu spaudoje moteris aktyviai pasisakė įvairiais klausimais. Jos norėjo būti ne tik visavertėmis narėmis politikoje, bet ir švietime.

Moteris kviečiamos prisidėti prie organizacijų veiklų

„Moteris“ laikraštyje atsispindi moterų mintys dėl lygiateisiškumo ir su kokiais stereotipais buvo susiduriama. Viena „Moteris“ laikraščio skyriuje buvo rašoma, kaip pačios moteris turi solidarizuotis ir prisidėti prie įvairių draugijų augimo ir puoselėjimo. Tik tokiu būdu, neva, bus galima padaryti įtaką visuomenėje.

„Moterų nemokėjimas save ir savo organizacijos vertinti, veda prie to, kad nustojamas su ja skaitytis ir tuo pačiu ji netenka visuomenės tos reikšmės, kuri reikalinga, norint turėti įtakos į mūsų valstybės gyvenimą [red. pastaba - kalba yra originali, netaisyta]“ („Moteris“, 1939, Nr. 23-24, p. 311).

Ne paslaptis, kad mokymasis tarpukariu buvo priimtinas tiek berniukams, tiek mergaitėms. Tačiau sprendžiant iš „Moteris“ laikraščio, su

tuo ne iki galo sutiko straipsnio „Kokia mums reikalinga mokykla?“ autorė Mokytoja M. D. „Mergaitės besimokindamos kartu su berniukais, negauna to mergaitėms reikalingo auklėjimo ir jų prigimtis ne tik, kad ten nesuvienylėja, bet atbunka ir, kaip sakoma, „suvyrėja“, kuo vis dažniau ir dažniau girdėti nusiskundimų. Čionai reikalinga reforma, kuri galima tikėkis padės mums pravesti besikuriančios moterų vienuolijos, tik reikia jų gerus visuomenėje daugiau įvertinti ir paremti [red. pastaba - kalba yra originali, netaisyta]“ („Moteris“, 1922, Nr. 1, p. 8). Straipsnio autorė atspindi tuometinę savo ir kitų moterų mąstyseną: mergaitėms, moterims trūksta individualaus, taip tariamo prigimtinio mokymo, kuris mokyklose galėtų leisti joms pilnai atsiskleisti.

Lietuvos moterų tarybos darbai

„Moteris ir pasaulis“ žurnale Lietuvos moterų taryba pabrėžė moterų bendruomenės atsidavimą, nors ji ir neapsiribojo dideliu kiekiu žmonių.

„Vyresnioji moterų šviesuomenės karta, nors ir negausinga, bet gyvai yra atsiliepusi į visus tautos reikalus su tikru lietuviškos moters pareigingumu ir uolumu“ („Moteris ir pasaulis“, 1937, Nr. 1, p. 2).

Moterų organizacijos - tarp jų ir Lietuvos moterų taryba - taipogi tarpukariu siekė kilnių tikslų dėl lygių teisių užtikrinimo. Tiek „Moteris ir pasaulis“ žurnale, tiek Lietuvos moterų tarybos išleistuose įstatuose buvo akcentuojamas Lietuvos moterų tarybos noras įtraukti kuo daugiau organizacijų, kurios palaikytų santykius su moterimis ir už šalies ribų.

„(Vienas iš tikslų) Sujungti visas Moterų Orga-

LIET. MOTERŲ TARYBOS VALDYBA. Iš kairės į dešinę sėdi: p. Pikčiūnienė (vice-pirm.), p. V. Lozoraitienė (pirmininkė), p. Gimbutienė (līdzininkė). Stovi: p. Morkūnienė, p. Grigolonienė (užs. sekretorė), p. Andrušytė ir p. Vokietaitytė (vid. sekretorė).

Lietuvos moterų tarybos valdyba / epaveldas.lt

nizacijas Lietuvoje sėkmingam kultūros darbui ir palaikyti santykius su Tarptautine Moterų Taryba. Savo tikslu siekdama L. M. Taryba įeina nariu į Tarptautinę Moterų Tarybą: „Condeil International des Femmes“ („Lietuvos moterų tarybos įstatai“, 1930, p. 3).

Toliau „Moteris ir pasaulis“ žurnalo straipsnyje „Lietuvos moterų taryba - jos reikšmė ir uždaviniai“ autorė O. Mašiutienė atspindi džiaugsmą dėl moterų susivienijimo. „Vis dėlto laimėjom! Man pavyko, moterų visuomenei padedant, įsteigti savo rūšies moterų atstovybę - Lietuvos Moterų Tarybą. Tuo, žinoma, pasiekėme didesnę „moterų vienybę“ („Moteris ir pasaulis“, 1937, Nr. 1, p. 4).

Svarbu pabrėžti, kad apskritai tarpukario metu moterys kreipė dėmesį į bendras socialines problemas, kurios prasidėdavo nuo moterų švietimo klausimo iki jų įsiliejimo į politinį, kultūrinį ir visuomeninį gyvenimą. Visa tai jos darė dėl savo pačių labo. Tam, kad tarpukariu sklistų moterų norimos perteikti mintys buvo vykdomi suvažiavimai ir įvairiais būdais remiama edukacinė veikla. Pavyzdžiui, Lietuvos moterų taryba užsibrėžė koordinuoti veiklas, kurios yra susiję su moterų teisių sekcija (red. pastaba - žodis „sekcija“ rašomas originaliai, tikriausiai, turima omenyje - sritį), švietimo ir auklėjimo sekcija, literatūros ir muzikos, moterų darbo ir profesijų sekcija, ir daugeliu kitų („Lietuvos moterų tarybos įstatai“, 1930, p. 10).

Tiesa, moterys visais laikais, ypatingai tarpukariu, susilaukdavo prieštaringų reakcijų dėl jų vietos ne tik kaip mokinėms, bet ir kaip darbininkėms, siekiančioms karjeros. Tulauskienė laikraštyje „Moteris“ savo parašytame straipsnyje „Kokioj padėty atsidūrė motina inteligentė?“ atkreipė dėmesį, jog mamos darbas, pavyzdžiui, biure yra netgi žalingas sveikatai. „Juk šios organizmas maitina dvi esybi ir jūdvių sveikatai palaikyti būtinai reikalinga: grynas oras geras maistas ir atsakantis judėjimas. Kaip tik to viso yra nustojusi moteris biuralistė“ („Moteris“, 1922, Nr. 1, p. 9).

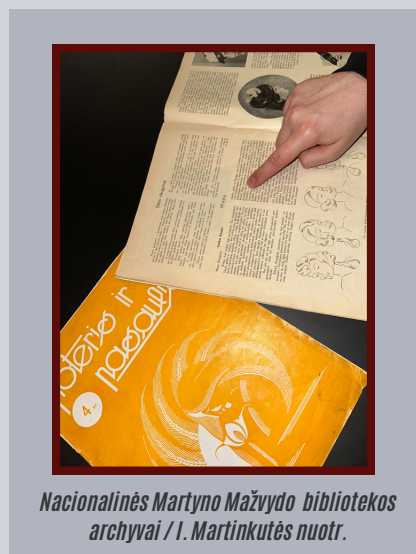
Bemokslų moterų vieta Lietuvoje ir pasaulyje tarpukariu

Vienas iš vyraujančių naratyvų tarpukaryje buvo ne tik apie moterų, kaip darbininkių ar studentų vietą Lietuvoje, bet ir plačiajame pasaulyje. Periodiniame Petronėlės Orintaitės-Janutienės leidinyje, kuriame ji rašė apie moterų kultūros problemas, buvo galima susidaryti įspūdį, kokios tarpukariu metu vyravo sociokultūrinės problemos.

P. Orintaitė-Janutienė yra sakiusi, kad „mus stebina, kad ta bemokslė, toliau savo parapijos nebuvusi sodietė lietuvė - per šimtmečius sugebėjo išlaikyti ir savo vaikams įdiegti tėvynės meilę, mokslo ir šviesos troškimą“ („Kviečiai ir raugės“, 1938, p. 15).

Iš šios citatos išsiskiria įdomi mintis, kad moterys, būdamos namų kūrėjos, savo atžaloms padeda ugdymo ir išsilavinimo pamatus. Mamos, pačios kai kurios nepabaigę daugiau nei kelių klasių, stengiasi įskiepyti savo vaikams norą mokytis, siekti išsilavinimo. Tokiu būdu jos, galima sakyti, ugdė švietėjišką ir modernią Lietuvos kartą.

Tą patvirtino ir istorikas dr. Norbertas Černiauskas. Jis yra teigęs, kad tarpukariu moterys, tarp jų ir pedagogė, kalbininkė P. Orintaitė-Janutienė, išskeldavo lyčių lygybės klausimus ir apie moterų vietą švietime bei visuomenėje. Kaip istorikas taip pat pritarė, tarpukariui įpusėjus išryškėjo vis didesnis moterų noras įsitraukti į visuomeninį gyvenimą. Moterų bendruomenėse tuo metu vyksta virsmas. Jos užsibrėžė įsitraukti visuomeninį gyvenimą ir padėti kitiems. Globa ir pagalba kitiems yra apšviečiama ne tik laikraščiuose, bet ir liudijama įvairiuose veikaluose.

Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos archyvai / I. Martinkutės nuotr.

Švietėjiškos ir globėjiškos moterų iniciatyvos tarpukariu

Visuomenei, nualintai po karo, buvo svarbu atsistatyti ant kojų. Ypatingai tarpukariu buvo populiari užsiimti filantropine veikla. Tarpukariu tarp moterų buvo ugdoma savimonė, kad jos, kaip būsimos, esamos mamos, turi galią suteikti prieglobstį tiems, kam labiausiai to reikia. Sprendžiant iš Lietuvos moterų globos draugijos įstatų leidinio, tai buvo viena iš pirmųjų vietų, siekiančių padėti beglobiams vaikams.

„Vargšų našlaičių globa pradėjo rūpintis labdaros draugijos. Viena pirmųjų tokių draugijų buvo Lietuvių moterų globos draugija“ („Lietuvių moterų globos draugijos

įstatai“, 1919-1939, p. 6).

„Vis dėlto laimėjom! Man pavyko, moterų visuomenei padedant, įsteigti savo rūšies moterų atstovybę - Lietuvos Moterų Tarybą. Tuo, žinoma, pasiekėme didesnę „moterų vienybę“

Kultūra - neatsiejama (moterų) švietimo dalis

Švietimas tarpukariu, kaip ir šiais laikais, apsiribojo ne tik mokyklomis ar universitetu, jis susidėjo iš kur kas daugiau. Žmogus yra išsilavinęs tada, kada jis domisi pasauliu, kas jį supa aplink. Ypatingai jis domisi kultūra, per kurią yra lavinamos ne tik manijos, bet ir bendravimo etika.

Kaunas tarpukariu išsiskyrė ne vienu draugijos ar sąjungos susikūrimu. Pavyzdžiui, tais pačiais metais Kaune Lietuvos moterų kultūros draugija išleido savo įstatus. Tam buvo pasitelktos įvairios priemonės. Kultūra ir švietimas tarpukario metu buvo neatsiejami vienas nuo kito. Per kultūrą žmonės visais laikais plėtė savo žinias ir akiratį.

Lietuvos moterų kultūros draugija savo įstatuose pateikė poziciją dėl moterų įtraukimo į kultūros bendruomenę.

„Savo tikslui pasiekti draugija kuria mergaitėms įvairios rūšies ir visų laipsnių mokyklas bei auklėjimo įstaigas, kaip antai pradedamąsias mokyklas, mokytojų seminarijas, mergaičių gimnazijas, pensijonatus, bendrabučius, prieglaudas, ukio bei ruošos, amatų, gimnastikos mokyklas ir kitas moterų gerovei pakelti įstaigas“ („Lietuvos moterų kultūros draugijos įstatai“, 1922, p. 1).

Sprendžiant iš tarpukariu besikuriančių moterų draugijos veiklų, galima sakyti, jog nebuvo laikomasi seksistinių pažiūrų, kaip būtų galima pamanyti. Nors buvo fokusuojamasi į mergaičių, merginų išsilavinimo puoselėjimą, nebuvo pastebėta diskriminacijos vyriškosios lyties atžvilgiu.

Tiesa, moterų ypatingas noras būti išsilavinusios, mokslo siekiančios visuomenės dalimi buvo labai matomas iš spaudoje pateikiamų laikraščių ar rankraščių. Visuomenėje tarpukario laikotarpis simbolizavo reikšmingą išsilavinimo siekimą. Pasirodo, „Moteris ir pasaulis“ žurnalas tarpukariu, 1937 metais, yra rašęs apie Lietuvos baigusią aukštąjį mokslą moterų sąjungą. Pavyzdžiui, tarpukariu, 1929 metais Lietuvos baigusią aukštąjį mokslą moterų sąjungos įstatuose buvo kreipiamas dėmesys

Į akademinį išsilavinimą turinčių moterų potencialą. Tai atsispindėjo ir jų viename iš tikslų.

„(Siekama) Visų tautų diplomuotoms moterims padėti susiartinti, tokiu būdu palaikyti (paremti) moterų reikalus, sustiprinti vienos tautos prie kitos simpatijas ir atskirų valstybių organizacijų savitarpinį šelpimąsi“ („Lietuvos baigusių aukštąjį mokslą moterų sąjungą“, 1929, p. 3).

Vienas iš tikslų šiame veikale itin gerai iliustruoja, kokio vaidmens moterys siekė išsilavinimo srityje.

„Studijuoti moterį - jos psichologinius ir fiziologinius savumus ir aiškinti moters rolę visuomenėje“ (Lietuvos baigusių aukštąjį mokslą moterų sąjungą, 1929, p. 4).

Moterys turėjo galimybę studijuoti

Istorikė Ingrida Jakubavičienė taip yra pridūrusi, kaip tarpukariu į švietimą buvo interguojamos mergaitės ir berniukai, ir jog ne kiekvienoje šeimoje tai buvo įmanoma padaryti.

„Labai didelį žingsnį į priekį padarė įtvirtintas privalomas pradžios mokslas. Būtent keturias klases baigdavo ir berniukai, ir mergaitės.

Ir tas pradžios mokyklų tinklas visoje Lietuvoje buvo labai platus, taip, kad čia jis buvo nemokamas. Gimnazija jau buvo mokama, reikėjo mokėti 100 ar net daugiau litų per mėnesį.

Tai čia ne kiekviena šeima išgalėdavo leisti į gimnaziją“, - pasidalijo ji.

Istorikės teigimu, mergaitės, kurios pabaigdavo mokyklą, turėjo galimybę išvažiuoti į miestą, o ten įgiję profesiją, vėliau užsidirbdavo pragyvenimui.

„Pradžios mokslas buvo visiems užtikrinamas. Ir jau net ir baigus pradžios mokyklą, mergaitė galėjo važiuoti į miestą, pavyzdžiui, ar darbininke tapti, ar tarnaitė.

Galėjo kažkokią tarnybą susirasti ir nebūtinai likti kaime, galėjo įsidarbinti ir kažkur mieste. Padirbusi, susitaupiusi lėšų, ji galbūt galėjo mokytis ir kažkokios profesijos: ar siuvėjos, ar virėjos ir panašiai. Ir taip užsidirbti pragyvenimui“, - apie švietimo padėtį tarp mergaičių ir moterų pasakojo I. Jakubavičienė.

Nagrinėjant įvairią spaudą: nuo laikraščių, brošiūrų iki rankraščių, pastebima, kad moteris yra, tarytum, ugdytoja, kuri supažindina savo vaiką su švietimu. Moterys, mamos labai nori, kad jų vaikai įgytų išsilavinimą, todėl su tuo supažindina nuo anksti. Kita vertus, pačios moterys buvo labiau namų šeimininkės. Tiesa, joms buvo suteiktos teisės tiek mokyklose ugdyti savo suvokimą, plėsti akiratį, bet dėl to teko labiau pakovoti - burtis į draugijas, sąjungas, kad jų teisės, švietimo atžvilgiu, būtų tokios pat kaip ir vyrų.

Kaunas tarpukariu ir dabar / G. Neverovskio nuotr.